

Entry, survival or exit of firms over industry life cycles

Citation for published version (APA):

van Kranenburg, H. L. (1999). *Entry, survival or exit of firms over industry life cycles: the market for daily newspapers in the Netherlands*. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Universiteit Maastricht. <https://doi.org/10.26481/dis.19990929hk>

Document status and date:

Published: 01/01/1999

DOI:

[10.26481/dis.19990929hk](https://doi.org/10.26481/dis.19990929hk)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Nederlandse Samenvatting

In de afgelopen jaren is het dagbladkartel onder druk komen te staan. De dagbladen hebben prijsregelingen voor de advertentiemarkt en ze verhogen jaarlijks de abonnementen met een zelfde percentage. De ontheffing van het verbod op prijsafspraken voor de Nederlandse dagbladen heeft tot doel de prijsconcurrentie tussen dagbladen te voorkomen en zo de aantasting van de winstgevendheid van de dagbladbedrijven te beperken. De concurrentie zou zich daardoor moeten toespitsen op de kwaliteit van de redactionele informatie tussen de dagbladen onderling. Volgens de Nederlandse Dagbladpers (NDP) zou dat een voorwaarde zijn voor de pluriformiteit van de pers oftewel een behoud van de verscheidenheid aan kranten. De voortzetting van de prijsafspraken staat ter discussie aangezien het aantal dagbladtitels in Nederland voortdurend is gedaald.

Wat is de achtergrond van het dagbladkartel in de Nederlandse dagbladsector? Hoe is het snelle concentratieproces in Nederland te verklaren? In hoeverre hebben overheidsinterventies een rol gespeeld in de structuur en de ontwikkeling van de sector? Dit proefschrift toont aan dat - ten einde de marktstructuur en -processen in de sector beter te begrijpen - het van belang is om een historische analyse uit te voeren. Met name de rol van de overheden komt uitgebreid aan de orde. Overheidsinterventies, die in belangrijke mate hebben bijgedragen tot de huidige marktstructuur, bleven tot nu toe sterk onderbelicht in de meeste analyses van de ontwikkeling van de sector over de tijd. Omdat de overheden in Nederland de toetreding van bedrijven tot de markt en de overlevingskansen van dagbladen hebben beïnvloed, worden de invloeden hiervan op met name de dynamiek van de sector geanalyseerd.

Hoofdstuk 1 geeft een inleiding op het algemene onderwerp: de industriële levenscyclus in termen van het aantal bedrijven, toe- en uitbreiding en de overlevingskansen van bedrijven. De resultaten laten zien dat het aantal toetreders en de overlevingskansen van bedrijven sterk gecorreleerd zijn met de positie waar de sector of industrie zich in de industriële levenscyclus bevindt en met de innovatieve activiteiten. De industriële levenscyclus beschrijft de evolutie van het aantal bedrijven in een sector. Vanaf het ontstaan van een nieuwe sector zal het aantal bedrijven in de sector eerst toenemen tot het maximale aantal bereikt wordt, waarna een afname van het aantal bedrijven zal plaats vinden als de sector volwassen wordt.

De observatie-eenheid in dit proefschrift is de dagbladtitel. In het eerste deel van hoofdstuk 2 wordt het databestand beschreven. Het bestand bevat historische informatie van ieder individueel dagblad dat verschenen is in Nederland vanaf het jaar 1848 en geeft dus een gehele productpopulatie van slechts één productmarkt weer. Het onderzoek

concentreert zich op dagbladen in plaats van op uitgeverijen omdat ieder afzonderlijk dagblad zijn eigen marktsegment en lezersgroep heeft. In de beginfase van de dagbladsector kon een dagbladuitgeverij geïdentificeerd worden met het door haar uitgegeven dagblad, maar sinds de twintigste eeuw drukt een aantal uitgeverijen meerdere dagbladen. Heden ten dage is een dagblad slechts een product van een uitgeverij. De uitgevers van kranten zijn zich steeds meer gaan bewegen op andere mediamarkten. De observatie-eenheid is gedefinieerd als een dagblad wanneer het voldoet aan de volgende vijf criteria. Dagbladen (1) verschijnen dagelijks (6 dagen per week); (2) zijn beschikbaar voor iedereen die de prijs wilt betalen; (3) publiceren nieuws en algemene informatie voor een brede lezersgroep; (4) publiceren tijdgebonden informatie; (5) publiceren informatie voor een geografisch en taalkundig afgebakende lezersgroep en adverteerders. Een dagblad treedt toe tot de markt in het jaar waarin de eerste publicatie is verschenen en treedt uit de markt in het jaar dat de naam van het dagblad verdwijnt en het dagblad tegelijkertijd zijn identiteit heeft verloren. In de gehanteerde definitie wordt een horizontale fusie tussen twee dagbladen zo gedefinieerd dat één van hen overleeft, terwijl de andere verdwijnt. Door het op deze manier construeren van het databestand worden de historische relaties met onder meer de specifieke doelgroepen gewaarborgd. In totaal zijn er 261 dagbladen waargenomen die in Nederland verschenen zijn tussen 1848 en 1997. De mediaan van de levensduur en gemiddelde leeftijd van dagbladen in de markt zijn respectievelijk 35 en 48 jaar. Het onderzoek begint in 1848 het jaar waarin vrijheid van meningsuiting als artikel 7 werd opgenomen in de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden. Het gebrek aan politieke vrijheid, zoals vrijheid van spreken en opinie, drukte zwaar op de evolutie van de dagbladsector. Voor de liberalisatie werden de toetreders in feite gedwongen om niet succesvol te zijn in de gereguleerde sector.

Het tweede deel van hoofdstuk 2 betreft een analyse van de levenscyclus van de dagbladsector en de daaraan gerelateerde overlevingskansen van de dagbladen. De beginperiode van de sector werd gekenmerkt door een sterke positieve netto toetreding van dagbladen die met name beïnvloed werd door politieke en economische ontwikkelingen. Tussen 1900 en 1940 was de sector in een stabiele fase gekomen die gekenmerkt werd door een kleine constante netto toetreding. Aan deze periode kwam gedurende de Tweede Wereldoorlog een einde. Na de roerige periode van de oorlog werd de sector steeds meer geconcentreerd. Gelijksortige evolutionaire ontwikkelingen bestaan ook voor de vier regionale marktsegmenten (noorden, oosten, zuiden, en westen) in Nederland. Het westelijke en, in minder mate, het noordelijke marktsegment hebben een evolutie gekend die sterk overeen komt met die op landelijk niveau. Het verloop van het aantal dagbladen bevestigt het bestaan van de levenscyclus voor de Nederlandse dagbladsector, een resultaat dat overeenkomt met de bevindingen voor de dagbladsectoren in andere landen. De resultaten van het onderzoek naar welke factoren van invloed zijn op de overlevingskansen van dagbladen tonen tevens aan dat met name de fase van de levenscyclus waarin de sector zich tijdens de toetreding van dagbladen bevond van cruciaal belang was en is voor de positie van de dagbladen. Na toetreding neemt de overlevingskans van een dagblad toe, maar de oude overlevende dagbladen

krijgen het steeds moeilijker om in de markt te blijven. De huidige dagbladsector heeft de levenscyclusfase bereikt waarin de mogelijkheden voor potentiële dagbladen om toe te treden zeer klein zijn.

De levenscyclus van de dagbladsector werd gekenmerkt door een uitzonderlijke expansie van het aantal dagbladen in de jaren na 1869. Hoofdstuk 3 verklaart het toetredingsgedrag en overlevingskansen van de dagbladen in deze periode. Na 1848 hield een speciale belasting het laatste economische obstakel tussen bestaande en potentiële nieuwe dagbladen in stand. Deze belasting, bekend als 'Het Dagbladzegel', stamde nog uit de tijd dat Napoleon Nederland bezette. Door de belasting werden de productiekosten verdubbeld waardoor vele dagbladen in financiële problemen kwamen. Dit ontmoedigde ook het aantal (potentiele) toetreders in de periode na 1848. Op 1 juni 1869 schafte de overheid 'Het Dagbladzegel' af. Hierdoor verdween het laatste obstakel naar economische persvrijheid. De productiekosten werden gehalveerd, en dit werd volledig verwerkt in de prijs. De prijzen daalden namelijk ook met ongeveer 50% in deze periode. Deze ontwikkeling stimuleerde nieuwe dagbladen om toe te treden tot de markt. Het aantal dagbladen groeide met ongeveer 50% in de periode 1869-1871. Opmerkelijk is dat van de toegetreden dagbladen in de periode 1869-1871 slechts 57% na 10 jaar nog bestonden. Met behulp van twee statische modellen en met een duuranalyse zijn de toetredings- en overlevingskansen geanalyseerd. Aangetoond is dat er een inverse relatie bestaat tussen een belastingverlaging en het aantal bedrijven enerzijds en tussen een belastingverlaging en totale productie van het goed anderzijds. Een positief verband blijkt te bestaan tussen een belastingverlaging en de prijs van het product. Een dagblad dat toetrad als een monopolist in een lokaal marktsegment had enigszins betere mogelijkheden om te overleven dan een dagblad dat in een oligopolistisch lokaal marktsegment verscheen. De monopolist kon namelijk een monopolistische winst verdienen, terwijl een dagblad dat toetrad in een oligopolistisch marktsegment moest concurreren met de bestaande dagbladen en slechts kon concurreren met een lagere kostprijs. Bovendien gaf de prijsverlaging de bestaande dagbladen een impuls om hun oplagen te vergroten.

Bepaalde gebeurtenissen, met name interventies door overheden hebben het ontwikkelingstempo van de dagbladsector sterk beïnvloed. In hoofdstuk 4 worden de effecten van de politieke gebeurtenissen op de industriële evolutie en de gerelateerde marktstructuur beschouwd. De Nederlandse dagbladsector laat vier belangrijke overheidsinterventies zien. De historische politieke gebeurtenissen die de toetreding van potentiële dagbladen en de overlevingskansen significant hebben beïnvloed zijn (1) vrijheid van meningsuiting in 1848, (2) opheffing van 'Het Dagbladzegel' in 1869, (3) de Tweede Wereldoorlog, en (4) de oprichting van het Bedrijfsfonds voor de Pers in 1971. Deze overheidsinterventies hebben een essentiële rol gespeeld in de ontwikkeling van de dagbladsector, met name de acties in de expanderende levenscyclusfase van de sector. Door het kunstmatig creëren van economische en politieke obstakels hebben interventies de groei van de sector beperkt en tevens de toegankelijkheid van dagbladen voor de Nederlandse bevolking bemoeilijkt. Toen deze obstakels verwijderd werden,

groeide het aantal dagbladbedrijven explosief. De liberalisatie van de sector is niet alleen essentieel geweest voor het aantal toetreders maar ook voor het vergroten van de overlevingskansen van de dagbladen. De overlevingskansen van dagbladen werden met name bepaald door de concurrentievoordelen die een dagblad had ten opzichte van de andere dagbladen in hetzelfde marktsegment. Naarmate de sector volwassen werd, kwam de concurrentie ook uit de andere segmenten. Door economische en technologische ontwikkelingen veranderde de marktstructuur van een regionaal naar een meer nationaal georiënteerde markt. Als gevolg van deze ontwikkelingen daalden de overlevingskansen van dagbladen en werd het moeilijker voor potentiële onafhankelijke dagbladen toe te treden tot de markt.

Met name de structurele veranderingen veroorzaakten de omslag in de levenscyclus van de Nederlandse dagbladsector. Het aantal dagbladtitels in Nederland is voortdurend gedaald na de roerige periode van de Tweede Wereldoorlog. In de jaren zestig en zeventig werd de concentratiedruk in de dagbladsector vergroot. De dagbladuitgevers begonnen samen te werken of besloten met elkaar te fuseren om schaalvoordelen te krijgen door onder meer de gemiddelde en marginale redactionele kosten en drukkosten te verlagen. Het concentratieproces werd versneld in 1967 toen radio- en televisiereclame werden geïntroduceerd in Nederland. Aan het einde van de jaren zestig werd de roep om overheidsinterventie in het proces van persconcentratie ten behoeve van de pluriformiteit in Nederland te handhaven, sterker. Met name de Nederlandse Dagbladpers voerde de druk voor corrigerende overheidshandelingen op. De overheid beantwoordde het verzoek om de verscheidenheid te waarborgen door de sector diverse keren te helpen. In 1971 besloot de overheid om een tijdelijk fonds in het leven te roepen, dat in 1974 een stichting werd en nog steeds bestaat: het Bedrijfsfonds voor de Pers. Het doel van het Bedrijfsfonds voor de Pers was niet alleen de bestaande dagbladen met financiële middelen bij te staan, maar ook het stimuleren van nieuwe dagbladen. In haar bijna dertigjarige bestaan is het Bedrijfsfonds voor de Pers er niet in geslaagd om haar doelstelling, de verscheidenheid aan dagbladen, over een lange termijn te verwezenlijken. De concentratie in de markt heeft zich doorgezet en het aantal dagbladen is verder afgenomen.

De Nederlandse dagbladsector heeft nooit een prijzenoorlog gekend. Na de Tweede Wereldoorlog werden de prijzen voor een groot deel bepaald door de Nederlandse overheid. Dagbladen mochten hun prijzen binnen door de overheid vastgestelde marges laten stijgen. Wanneer de dagbladen konden aantonen dat de totale kosten meer gestegen waren dan de opbrengsten in de afgelopen jaren werd een prijsstijging toegestaan. Opmerkelijk is dat de prijsontwikkeling een inverse relatie met de evolutie van het aantal bedrijven laat zien. Gelijksortige onderzoeken in andere landen en sectoren vinden geen inverse relatie tussen prijsontwikkeling en het aantal bedrijven. Zij vinden een zelfde patroon voor het aantal bedrijven, maar een afname van de productprijs gedurende de evolutie van de industrieën. Indien de overheid niet zou hebben ingegrepen, dan is het op basis van de resultaten plausibel te veronderstellen dat ook het prijsverloop in de Nederlandse dagbladsector een daling zou hebben laten zien.

Bovenstaande analyse leert dat in de laatste decennia de sector sterk is veranderd door

technologische vooruitgang en culturele en politieke ontwikkelingen. Om het inzicht van de processen die speelden na de Tweede wereldoorlog te vergroten, worden de effecten van macro-economische, sector- en bedrijfsspecifieke ontwikkelingen op de sector in hoofdstuk 5 geanalyseerd. Voordat wordt overgegaan op het daadwerkelijk analyseren van de invloeden van bepaalde ontwikkelingen op de sector, vat het eerste deel van hoofdstuk 5 de literatuur op het gebied van uittreding samen. Hierin wordt uitgebreid stil gestaan bij de verschillende effecten die de drie soorten ontwikkelingen hebben op de overlevingskansen van bedrijven.

De observatie-eenheid in dit deel van het onderzoek is het moederblad. Een dagblad wordt gedefinieerd als moederblad ofwel als zelfstandige dagbladtitel wanneer het dagblad een zelfstandige hoofdredacteur heeft. Vanaf 1950 is het aantal moederbladen in Nederland gereduceerd van 68 tot nog slechts 37 zelfstandige dagbladtitels in 1996. Met behulp van duuranalyses is het concentratieproces in de Nederlandse dagbladmarkt nader bestudeerd. De bevindingen laten zien dat conform de marktwerking er een proces in de dagbladsector op gang is gekomen dat er op neer komt dat door de ontwikkelingen zowel aan de aanbodzijde als aan de vraagzijde een concentratiebeweging is ontstaan, die de pluriformiteit van de pers bedreigde. Overheidsinterventies, waaronder ontheffing van het verbod op prijsafspraken en het Bedrijfsfonds voor de Pers, hebben niet kunnen voorkomen dat het aantal zelfstandige dagbladtitels in Nederland voortdurend is afgenomen. Deze interventies hebben de concentratietendens in een door groeiende schaalvoordelen gekenmerkte sector slechts kunnen vertragen met als gevolg dat dit proces versneld is uitgevoerd in de laatste jaren. Met name de kleine dagbladen zijn verdwenen. Om dagbladen rendabel te kunnen exploiteren is een steeds groeiende minimale oplage vereist. Door fusies en opheffingen van dagbladen werden de vereiste oplagen bereikt. Het gevolg was dat de overgebleven dagbladen inhoudelijk zoveel mogelijk rekening gingen houden met hun verschillende politieke en levensbeschouwende lezers (-groeperingen). De resultaten verklaren dat voornamelijk de sector- en bedrijfsspecifieke ontwikkelingen ten grondslag liggen aan het concentratieproces. Tevens komt in dit hoofdstuk naar voren dat als gevolg van tijdsafhankelijke ontwikkelingen de invloeden van de sector- en bedrijfsspecifieke factoren op de uittredingskansen sterk fluctueren over de tijd.

Alhoewel de minimale vereiste omvang van dagbladen om winstgevend te kunnen zijn steeds is toegenomen na het omslagperiode in de levenscyclus, de Tweede Wereldoorlog, blijkt toch dat geografische product differentiatie een belangrijk strategisch instrument is voor de dagbladen. De dagbladsector kan namelijk gesegmenteerd worden in een landelijke en twaalf provinciale deelmarkten. Om de concurrentie van dagbladen te meten wordt er vaak vanuit gegaan dat de concentratiemaatstaven op geaggregeerd niveau de juiste intensiteit weergeven ongeacht het belang van marktsegmentaties. Het nadeel van deze methode is dat de dynamiek tussen de dagbladen onderling niet adequaat wordt gemeten. Daarom wordt in hoofdstuk 6 de evolutie van marktaandeelen van de dagbladen in de diverse marktsegmenten geanalyseerd. Voor de analyse wordt een maat voor de mobiliteit van marktaandeelen

gesplitst in de transfers van marktaandeelen van dagbladen in dezelfde deelmarkt en tussen dagbladen in diverse marktsegmenten. De resultaten tonen aan dat met name de landelijke dagbladen marktaandeel aan het veroveren zijn op de regionale dagbladen. Echter om te concurreren met de landelijke dagbladen zijn de provinciale dagbladen met elkaar gaan samenwerken of fuseren. Met als gevolg dat er op de provinciale deelmarkten slechts nog enkele grote dagbladen zijn overgebleven.

Tenslotte worden in hoofdstuk 7 de resultaten van de eerdere hoofdstukken samengevat. Verder wordt voor wat betreft het onderzoek naar de dynamiek van markten en overheidsinterventies een aantal aanbevelingen gedaan. De resultaten in dit proefschrift laten zien dat het aantal toetreders en de overlevingskansen van bedrijven sterk gecorreleerd zijn met de positie waar de sector en of industrie zich in de levenscyclus bevindt en met de interventies van overheden. Tevens is aangetoond dat overheidsinterventies een levenscyclus van een sector of een industrie kunnen versnellen en / of vertragen. Onderzoeken naar de dynamiek van markten en overheidsinterventies zullen rekening moeten houden met de levenscyclus van de desbetreffende sector. Daarbij zal de inbreng van een goede analyse in welke fase van de levenscyclus de sector zich bevindt essentieel zijn.